

LAKIALOITE 30/2001 vp

Laki pakkokeinolain 1 luvun 1 §:n ja rikoslain 3 luvun 6 §:n ja vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n muuttamisesta

Eduskunnalle

Suomen rikosmäärät ovat valitettavasti edelleen kasvussa. Kehitykseen ovat vaikuttaneet sekä kansainvälistyminen että ammattimaisen ja ns. taparikollisuuden lisääntyminen. Erityisen suuria ongelmia Suomessa ovat huumausaineisiin liittyvät sekä muut sosiaaliset ongelmat, kuten työttömyys, syrjäytyminen jne. Vuoden 2000 rikostilastojen mukaan Suomessa tehtiin törkeitä yksilöön kohdistuvia rikoksia n. 3 200, omaisuusrikoksia yhteensä n. 311 500 ja huumausainerikoksia n. 13 500. Näiden rikosten määrä on ollut kasvava vuodesta toiseen.

Perustuslain 2 luvun 15 §:ssä todetaan, että jokaisen omaisuus on turvattu ja 6 §:ssä, että ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Perustuslain 22 §:ssä säädetään, että julkisen vallan on turvattava näiden perusoikeuksien toteutuminen.

Poliisilain (493/1995) 1 §:n mukaan poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Saman lain 3 §:ssä säädetään, että poliisin on hoidettava tehtävänsä mahdollisimman tehokkaalla ja tarkoituksenmukaisella tavalla. Olosuhteiden vaatiessa tehtävät on asetettava tärkeysjärjestykseen.

Ennen kaikkea rikosten kasvaneesta määrästä sekä rikollisuuden saamasta julkisesta huomios- ta johtuu, että kansalaisten kokemus turvallisuuden tunne on viime vuosina heikentynyt. Osaltaan tähän vaikuttavat myös poliisin resursseis-

sa viime vuosina olleet puutteet sekä kihlakunta- uudistuksesta johtuvat pitkät etäisyydet saman poliisipiirin sisällä. Hyvin usein tilanne johtaa siihen, että rikoksen uhri joutuu puolustamaan omaansa tai toisen henkeä, ruumiillista koskemattomuutta tai omaisuutta omatoimisesti. Poliisin rikospaikalle saapuminen esimerkiksi maaseudulla saattaa pahimmillaan kestää jopa useita tunteja.

Yhteiskunnan on korjattava asiantila perustuslain mukaiseksi. Ilman ihmisten omatoimista rikostorjuntaa kaikkia rikoksentekejiä ei saada lainkaan kiinni ja vastaamaan teoistaan.

Viime aikoina julkisuutta ovat saaneet useat tapaukset, joissa rikoksen uhri eli asianomistaja on ottanut rikoksentekeijän kiinni ja käyttänyt voimakeinoja tätä kohtaan. Edellinen paljon julkisuutta saanut tapaus sattui vuonna 1999 Pohjanmaalla, jossa huoltoasemalle murtauduttiin lyhyen ajan sisällä 17 kertaa. Viimeisellä kerralla huoltamoyrittäjä yritti itse ottaa pakenevat murto miehet kiinni henkilöautollaan. Vaasan hovioikeus antoi valituksen johdosta päätöksen, jossa hänen katsottiin syyllistyneen liikenteen vaarantamiseen ja pakottamiseen. Lisäksi hovioikeus tuomitsi tämän asianomistajan maksamaan pakoautossa olleelle murto varkaa- lle korvauksia henkistä kärsimystä, koska asianomistaja oli joutunut käyttämään tilanteessa myös varoituslaukauksia. Tämän tyyppisiä tapauksia on Suomessa jo lukuisia. Monesti on valitettavasti käynyt jopa niin, että rikoksen uhri

on tuomittu rangaistukseen ja velvoitettu maksamaan rikoksenteikijälle korvauksia.

Tällaiset tapaukset ovat omiaan asettamaan kansalaisten oikeustajun kovalle koetukselle, koska yleensä he kokevat, että rikoksen uhrilla on laillinen oikeus puolustaa omaa terveyttään, henkeään ja omaisuuttaan. Asiasta säädetään mm. pakkokeinolain (450/1987) 1 luvun 1 §:ssä, joka koskee jokamiehen kiinniotto-oikeutta: "Jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakene-masta tavatun rikoksenteikijän, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai rikos on lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä vahingonteko tai lievä petos. Jokainen saa ottaa kiinni myös sen, joka viranomaisen antaman etsintäkuulutuksen mukaan on pidätettävä tai vangittava. Kiinni otettu on viipymättä luovutettava poliisimiehelle." Kiinniotto-oikeudesta säädetään rikoslain (39/1889) 3 luvun 6 §:ssä: "Jos joku, suojellaksensa itseään tahi toista taikka omaansa tai toisen omaisuutta aloitetulta tahi kohta päättä uhkaavalta oikeudetomalta hyökkäykseltä, on tehnyt teon, joka, vaikka muuten rangaistava, oli hyökkäyksen torjumiseksi välttämätön; älköön häntä tästä hätävarjelukseen tuomittako."

Kansalaisten tietoisuus näistä säännöksistä on valitettavan heikko. Varsin yleinen käsitys on, ettei rikoksen uhri voi tehdä mitään rikoksenteikijälle ilman, että joutuu itse käräjille vastamaan teoistaan. Rikollisuuden kasvaessa ja kehittyessä yhä monimuotoisemmaksi tällainen käsitys on yhteiskunnan turvallisuuden kannalta vaarallinen. Se aiheuttaa piittaamattomuutta silloinkin, kun yhteiskunnallinen tarve edellyttäisi rikokseen puuttumista. Siksi asianomaisiin lakipykäliin on tehtävä joitakin täsmentäviä muutoksia, joista käy selkeästi ilmi, että rikoksenteikijä voidaan ottaa kiinni ja myös pitää kiinni siihen saakka, kunnes rikoksenteikijä on luovutettu viranomaisille.

Pakkokeinolaissa säädetään jokamiehen kiinniotto-oikeudesta. Kiinniotto-oikeus kattaa sellaiset rikokset, joista on säädetty rangaistukseksi vankeutta. Lisäksi kiinniottaminen on sallittua eräiden sellaisten rikosten osalta, joista on säädetty ainoastaan sakkorangaistus, mutta joi-

den perustunnusmerkistön rangaistusaste käsittää myös vankeuden. Näitä seikkoja ja rangaistussäännöksiä on kansalaisen vaikea tietää ja hätävarjelutilanteessa jopa mahdotonta mieltää.

Tavallisen kansalaisen ei ole mahdollista arvioida esimerkiksi teon törkeysluokkaa siinä tilanteessa, jossa kiinniottaminen on sallittua, eli tavattaessa rikoksenteikijä verekseltä tai pakene-masta. Tämän vuoksi jokamiehen kiinniotto-oikeutta on laajennettava. Pakkokeinolain 1 luvun 1 §:n soveltaminen on lievempien rikosten osalta rajoitettu lähtökohtaisesti sellaisiin tekoihin, jotka kohdistuvat yleensä yksityisen henkilön etuihin ja joiden tekotapa on laissa selkeästi määritelty ja tavallisten kansalaisten tiedossa.

Pakkokeinolain säännökset eivät kuitenkaan yhdessä rikoslain hätävarjelusäännösten kanssa anna riittäviä mahdollisuuksia tavalliselle kansalaiselle tarvittaessa voimakeinoin estää rikoksia ja myötävaikuttaa niiden selvittämiseen. Tässä aloitteessa lähdetään siitä, että käytännössä tämän päivän rikoksenteikijä ei välttämättä hyökkää sellaisella tavalla, että se voitaisiin selvästi määritellä hyökkäykseksi. Esimerkiksi rikoksenteikijän uhkailu, suusanallinen tai muu sellainen pitäisi myös voida käsittää hyökkäykseksi kiinniottajaa kohtaan. Tällöin kiinniottaja joutuu käyttämään voimakeinoja pitääkseen tilanteen hallinnassaan, esimerkiksi poliisia tai muuta viranomaista odoteltaessa.

Suomalaisessa oikeuskäytännössä on omaksuttu käsitys, jonka mukaan käytettäessä hätävarjelutilanteessa voimakeinoja ne on sopeutettava vastarinnan vakavuuteen. Siksi lakialoitteessa on painotettu puolustettavia voimakeinoja. Tämä tarkoittaa sitä, että voimakeinot ovat tarkoituksenmukaisia, tarpeellisia ja vähimmän haitan periaatteen mukaisia. Voimakeinojen käyttö on lopetettava välittömästi, kun vastarintaa ei enää ilmene. Voimakeinojen perusteltu käyttäminen on lopetettava viimeistään, kun toimivaltainen viranomainen on saapunut paikalle.

Vahingonkorvauslain (412/1974) 5 luvun 6 §:ssä säädetään niistä tapauksista, joiden perusteella mm. henkinen kärsimys voi tulla korvattavaksi. Korvaaminen ei voi olla perusteltua silloin, kun rikoksenteikijä on ryhtynyt rikolli-

seen toimintaan ja on siten omalla menettelyllään myötävaikuttanut hänelle aiheutuneen vahingon syntymiseen. Tämän vuoksi on perusteltua lisätä vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:ään 2 momentti, jossa oma rikollinen toiminta otetaan huomioon vahingonkorvauksen epäämisessä.

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että eduskunta hyväksyy seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

pakkokeinolain 1 luvun 1 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetun pakkokeinolain (450/1987) 1 luvun 1 §:ään, sellaisena kuin se on osaksi laissa 213/1995, uusi 4 momentti seuraavasti:

1 luku

Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen

Kiinniottaminen

1 §

Jokamiehen kiinniotto-oikeus

van pakokaan tai muuten vastustavan kiinniottajaa, on kiinniottajalla oikeus käyttää puolustettavia voimakeinoja siihen asti, kunnes rikoksenteijä on luovutettu viranomaiselle.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____.

— — — — —
Mikäli rikoksenteijän uhkailusta tai muusta käyttäytymisestä voidaan olettaa hänen jatka-

2.

Laki

rikoslain 3 luvun 6 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun rikoslain (39/1889) 3 luvun 6 §:ään uusi 2 momentti seuraavasti:

3 luku

Perusteista, jotka poistavat teon rangaistavuuden tai sitä vähentävät

6 §

— — — — —
Rangaistukseen älköön tuomittako myöskään henkilöä, joka pakkokeinoin lain 1 §:n mukaisesti

on ottanut kiinni rikoksentekijän ja puolustettavia voimakeinoja käyttäen estänyt rikoksentekijää pakenemasta siihen saakka kunnes kiinniotettu on luovutettu viranomaiselle.

— — — — —
Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____.

3.

Laki

vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään 31 päivänä toukokuuta 1974 annetun vahingonkorvauslain (412/1974) 5 luvun 6 §:ään uusi 2 momentti seuraavasti:

5 luku

Korvattava vahinko

6 §

— — — — —
Vahingonkorvausta kärsimyksestä älköön kuitenkaan tuomittako silloin, kun vahinko on

syntynyt otettaessa vahinkoa kärsinyt vereksettään kiinni teosta, josta säädetään rikoslaissa rangaistus.

— — — — —
Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____.

Helsingissä 9 päivänä maaliskuuta 2001

Petri Salo /kok
Klaus Bremer /r
Pekka Kuosmanen /kok
Pertti Hemmilä /kok
Martti Tiuri /kok
Juhani Sjöblom /kok
Jouko Jääskeläinen /skl
Eero Lämsä /kesk
Hannes Manninen /kesk
Markku Rossi /kesk

Juha Rehula /kesk
Mauri Salo /kesk
Hannu Aho /kesk
Esko Kurvinen /kok
Eero Akaan-Penttilä /kok
Olli Nepponen /kok
Lasse Virén /kok
Timo Seppälä /kok
Jyrki Katainen /kok
Jari Vilén /kok

Marjukka Karttunen-Raiskio /kok
Jukka Vihriälä /kesk
Jyri Häkämies /kok
Marja Tiura /kok
Marja-Leena Kemppainen /skl
Niilo Keränen /kesk
Sulo Aittoniemi /alk
Petri Neittaanmäki /kesk
Mika Lintilä /kesk
Esa Lahtela /sd
Harry Wallin /sd
Aulis Ranta-Muotio /kesk
Paula Lehtomäki /kesk
Seppo Lahtela /kesk
Tero Rönni /sd
Leena Rauhala /skl
Osmo Puhakka /kesk
Pekka Nousiainen /kesk
Pekka Ravi /kok
Irja Tulonen /kok
Markku Markkula /kok
Tuija Nurmi /kok
Hanna Markkula-Kivisilta /kok
Kaarina Dromberg /kok
Jussi Ranta /sd
Pauli Saapunki /kesk
Ilkka Taipale /sd
Iivo Polvi /vas
Pirkko Peltomo /sd
Ulla Juurola /sd
Matti Saarinen /sd
Kyösti Karjula /kesk
Arto Seppälä /sd
Sakari Smeds /skl
Liisa Hyssälä /kesk
Olavi Ala-Nissilä /kesk
Matti Vanhanen /kesk
Risto Kuisma /rem
Marja-Liisa Tykkyläinen /sd
Timo Ihamäki /kok
Pirjo-Riitta Antvuori /kok
Lauri Oinonen /kesk
Kalervo Kummola /kok
Jouni Lehtimäki /kok
Juha Karpio /kok
Ilkka Kanerva /kok
Håkan Nordman /r

Raimo Vistbacka /ps
Pertti Mäki-Hakola /kok
Kirsi Piha /kok
Jari Koskinen /kok
Jari Leppä /kesk
Johannes Leppänen /kesk
Klaus Hellberg /sd
Paula Kokkonen /kok
Markku Laukkanen /kesk
Mari Kiviniemi /kesk
Sari Sarkomaa /kok
Kari Urpilainen /sd
Lauri Kähkönen /sd
Bjarne Kallis /skl
Kari Kärkkäinen /skl
Matti Väistö /kesk
Pertti Turtiainen /vas
Mauri Pekkarinen /kesk
Matti Kangas /vas
Mikko Elo /sd
Leea Hiltunen /skl
Raimo Mähönen /sd
Toimi Kankaanniemi /skl
Antti Rantakangas /kesk
Pekka Vilkuna /kesk
Ismo Seivästö /skl
Jaana Ylä-Mononen /kesk
Pehr Löw /r
Reijo Laitinen /sd
Ola Rosendahl /r
Juha Korkea-aho /kesk
Kari Uotila /vas
Timo Kalli /kesk
Seppo Kääriäinen /kesk
Reijo Kallio /sd
Marjatta Vehkaoja /sd
Anneli Jäätteenmäki /kesk
Raija Vahasalo /kok
Kari Kantalainen /kok
Leena-Kaisa Harkimo /kok
Margareta Pietikäinen /r
Inkeri Kerola /kesk
Ben Zyskowitz /kok
Rakel Hiltunen /sd
Mirja Ryyänen /kesk
Katri Komi /kesk